

Ю. Г. Борейко, д-р філос. наук, доц.
 Волинський національний університет імені Лесі Українки, Луцьк, Україна
 М. А. Кулакевич, асп.
 Волинський національний університет імені Лесі Українки, Луцьк, Україна

СИМВОЛІЧНЕ НАСИЛЬСТВО У СОЦІАЛЬНІЙ ТЕОРІЇ П'ЄРА БУРДЬЄ: РЕЦЕПЦІЯ В РЕЛІГІЙНІЙ СФЕРІ

Метою статті є розкриття потенціалу символічного насильства в релігійній сфері на основі аналізу концепції соціального простору П. Бурдьє. Підґрунтям символічного насильства у релігійному полі є суперництво за монополію на символічний капітал, попит мирян на релігійні потреби, пропозиція капіталу релігійними інстанціями – особами або інститутами. Релігійний габітус визначає природу, форму та ефективність стратегій, які реалізують релігійні інстанції для задоволення релігійних інтересів. Релігійний капітал виступає інструментом домінування, що дає змогу здійснювати символічне насильство у релігійній сфері шляхом нав'язування смислів, значень, норм, правил.

Ключові слова: символічне насильство, релігійне поле, капітал, габітус, практики.

Ю. Г. Борейко, д-р филос. наук, доц.
 Волинский национальный университет имени Леси Украинки, Луцк, Украина
 М. А. Кулакевич, асп.
 Волинский национальный университет имени Леси Украинки, Луцк, Украина

СИМВОЛИЧЕСКОЕ НАСИЛИЕ В СОЦИАЛЬНОЙ ТЕОРИИ ПЬЕРА БУРДЬЕ: РЕЦЕПЦИЯ В РЕЛИГИОЗНОЙ СФЕРЕ

Целью статьи является раскрытие потенциала символического насилия в религиозной сфере на основе анализа концепции социального пространства П. Бурдьё. Основой символического насилия в религиозном поле является соперничество за монополию на символический капитал, спрос мирян на религиозные нужды, предложение капитала религиозными инстанциями – лицами или институтами. Религиозный габитус определяет природу, форму и эффективность стратегий, которые реализуют религиозные инстанции для удовлетворения религиозных интересов. Религиозный капитал выступает инструментом доминирования, позволяющим осуществлять символическое насилие в религиозной сфере путем навязывания смыслов, значений, норм, правил.

Ключевые слова: символическое насилие, религиозное поле, капитал, габитус, практики.

УДК 130.2:23
 DOI: 10.17721/sophia.2021.18.2

Т. В. Гаврилюк, д-р філос. наук, проф.
 Національна академія статистики, обліку та аудиту, Київ, Україна
 ORCID: 0000-0002-8525-9470
 e-mail: tatianagavryliuk@gmail.com

АНТРОПОЛОГІЯ ВСЕЛЕНЬСЬКОГО ПАТРІАРХА ВАРФОЛОМІЯ I: ВІД "Я" ДО "МИ"

Виявлено напрям трансформації антропологічних уявлень у богослов'ї Вселенського Патріарха Варфоломія I. Виходячи із центральної антропологічної парадигми православ'я, ключовою ідеєю якої є обоження людини шляхом внутрішнього духовного вдосконалення до вищого стану любові, Патріарх пропонує формування нового типу сучасної православної людини, ключовим фактором якої буде досягнення стану любові шляхом усвідомлення органічної єдності створеного Богом універсуму. Ключовими категоріями нової антропології постають питання єдності, діалогу, екологічної свідомості, миротворчості тощо на ґрунті раціонального обґрунтування необхідності вирішення глибоких проблем сучасності. Отже, в антропології спостерігається поворот від особистісного шляху спасіння до "всеправославного", тобто формування сучасного типу православної особистості, яка долає межі власного егоцентризму, фундаменталізму тощо через усвідомлення органічної її причетності до світу в цілому, її активної життєвої позиції у вирішенні екологічних та соціальних проблем, її відкритості до іншого на основі любові.

Ключові слова: Патріарх Варфоломій I, антропологія, спасіння, екологія, екологічна свідомість, діалог, любов.

Постановка проблеми. Парадоксальною рисою християнства є те, що ця релігія, являючись глибоко антропоцентричною, між тим ніколи не розглядала людину, вчення про людину, як центральну проблему богослов'я. Водночас саме антропологічні уявлення цієї релігії є конкурентними науковій та філософській антропології європейської цивілізації і в перехідні моменти історії християнські лідери звертаються до проблеми людини, осмислюючи її в тісному взаємозв'язку релігійного, наукового, філософського та соціально-культурного. Тому християнська антропологія, залишаючись незмінною у своїй сутності, підлягає, все ж таки, трансформаціям, відповідним суспільним змінам та запитам. У цих трансформаціях народжуються нові підходи до розуміння співвідношення Бог – людина – світ.

Аналіз останніх досліджень. Богослов'я Вселенського Патріарха Варфоломія I є об'єктом дослідження чисельних українських та закордонних дослідників, зокрема Ю. Чорноморця, Л. Филипович, А. Лапутько, О. Горкуші, К. Говоруна та ін.

Мета статті: виявити ознаки трансформацій в антропологічному вченні Вселенського Патріарха Варфоломія I.

Виклад основного матеріалу. Прикладом сучасної новітньої антропологічної парадигми, яка твориться, є вчення Його Всесвятості, Архієпископа Константинополя – Нового Риму і Вселенського Патріарха Варфоломія I. Богослов'я Патріарха є прикладом досвідної православної антропології. Це приклад богослов'я, яке народжується на шляху особистісного пошуку Бога, пошуку власного шляху служіння Богові та світові. Наголошуючи на тому, що "в наш час ми стикаємося з швидко мінливим світом, повним нових викликів та непередбачених можливостей для розвитку та прогресу", Патріарх задає питанням: "Якою повинна бути позиція християнських церков, перед сучасними викликами? Як вони можуть використовувати їхню дорогоцінну духовну та моральну спадщину, їхнє глибоке антропологічне коріння та благочинні традиції?" [2].

Проблеми православної єдності, екуменічних зв'язків з іншими конфесіями а, отже, активізація міжконфесійного діалогу та релігійної терпимості, турбота про навколишнє середовище [1, с. 22] – ось стратегічний напрям служіння, в основу якого покладено новітню онтологічно-антропологічну парадигму – єдність людини та

світу як цілісного творіння Бога. Думка Патріарха, його "переживання" реальності, як єдності Людини як виду живого на планеті Земля, найдосконалішого творіння Бога, природи та Церкви народжує нове розуміння християнства, як певної реальності, в якій людина покликана до відродження у світлі благодаті, до новітнього усвідомлення себе як істинної Людини, а не лише індивіда, який належить до тієї чи іншої етнічної чи релігійної групи, тієї чи іншої системи моральних правил чи заборон.

Означену богословську позицію професор Ю. Чорноморець називає помірним консерватизмом, вказуючи на "обережний екуменізм" Патріарха Варфоломія [9]. Водночас цілеспрямоване, тривале богословське служіння на ниві укріплення єдності православних церков з необхідністю формує паралельно із загальною позицією Церкви і нову Людину у цій Церкві. Зокрема, особистість, за Патріархом означає здатність людини до вибору життя, на противагу вибору смерті. Вибір життя вказує на усвідомлену можливість сприйняття реальності у її цілісності в різноманітті. Знати хто Ти є, звідки прийшов, тобто історію твого народу та культури та знати куди ти йдеш, бути відкритим до покаяння, до власної критичної оцінки і на основі сприйняття себе відкривається іншому [1, с. 25].

Під час нещодавньої зустрічі з викладачами Греції та Кіпру, присвяченій 66-й річниці Стамбульського погрому 1955 р., трагічного прикладу міжрелігійного та міжкультурного протистояння, Патріарх наголосив на важливій ролі освіти у формуванні нового покоління, передачі йому вищих цінностей та принципів, у яких три складові – екологічна етика, визнання людської гідності та духовні цінності, складають наріжний камінь особистості. Зокрема, Патріарх наголошує: "Доля майбутнього людства багато в чому буде залежати від того, якою мірою освіта зможе передати новому поколінню принципи екологічної етики, розуміння різноманіття та поваги людської гідності, та духовних цінностей. Ми повторюємо, що освіта без екологічної, гуманітарної та духовної спрямованості є пародією на освіту. Майбутнє за справжнім вихованням відповідальної свободи в служінні Суцному, а не Маючому, культурі акціонерів, а не культурі власності, солідарності, а не захисту прав замкнутої особистості" [3].

Під таким кутом зору Патріарх Варфоломій I акцентує увагу на вселенській сутності православ'я, яка покликана долати етнічні та національні кордони, оскільки сутність її у **служінні**. Служінні, в якому національні чи етнічні ідентичності складають одне ціле Тіло Христове і не можуть бути перепорою для єдності, але, навпаки, зливаються в єдиний потік служіння Богові та світові. Єдиним шляхом, на якому людство здатне подолати проблеми цивілізації байдужості, є побудова нової цивілізації – любові та солідарності [1, с. 12].

Власне, в означеній програмі служіння головною тезою є необхідність формування нового стану свідомості віруючої людини, в першу чергу православної, для якої проблеми істинності тієї чи іншої конфесії, або ж наявності істини в тій чи іншій конфесії, знімається усвідомленням **єдності** людського роду, покликаною до побудови нового типу цивілізації. Насамперед, безумовно, означений стан єдності необхідний православ'ю. Патріарх Варфоломій покладає місію об'єднання православного світу на Константинопольський Патріархат, який на його думку є "серцебиттям православного християнства" [1, с. 17]. Відповідно до означеної метафори Патріарх закликає до "відкриття серця", оскільки на складному шляху побудови суспільства миру та любові потребуються зусилля кожної особи, яка є віруючою, яка здатна усвідомити необхідність нових суспільних цінно-

стей, на основі яких єдино можливо буде подолати зло, насильство та несправедливість, притаманні сучасному суспільству [1, с. 29].

Буття Єдиної нероздільної апостольської церкви, яка від апостольських часів і до сьогодні є живим свідченням непорушної внутрішньої єдності православних церков, нерідко в історії підлягало спокусам конфліктів та розбрату. Вселенський Патріарх, усвідомлюючи сучасні виклики, закликає православних лідерів та вірних сформуванню нового ставлення до розуміння єдності, основою якої повинна бути відкритість до діалогу на основі любові. На думку Патріарха, діалог, який базується на довірі та свободі, здатен подолати розбіжності та навести мости, крокуючи якими сучасний світ, будучи "чесним із собою", здолає формалізм та "розрізану правду" [1, с. 82]. Зокрема, прикладом такої єдності в різноманітті може бути західна цивілізація, яку, на думку Патріарха, "неможливо більше сприймати виключно в географічних термінах або обмежувати вузькими рамками загальної історії та специфічної культури. Вона знаходиться в більш широкому контексті, втілюючи собою, перш за все, набір фундаментальних цінностей та принципів, які є спільними для чисельних націй по всьому світу – права людини, релігійна свобода, соціальна толерантність, влада закону" [6].

Втілюючи означені фундаментальні принципи, релігії світу, оскільки вони, на думку Патріарха, залишаються "центральним аспектом людського життя як на особистісному, так і на соціальному рівні", здатні активно співпрацювати заради спільного майбутнього на основі відкритого та щирого діалогу, оскільки "діалог – це найбільш ефективний засіб вирішення проблем" [2], він слугує довірі та взаємному визнанню.

Патріарх Варфоломій I цілеспрямовано формує відповідальну позицію церкви щодо майбутнього людства, наголосивши на неймовірних можливостях сучасної цивілізації. В його богослов'ї чітко виділяються крайні полюси, між якими проходить життя сучасної цивілізації – з одного боку, він акцентує увагу, що ніколи в історії ми "не мали більших шансів для спілкування та співробітництва", з іншого – він наголошує на масштабах проблем, які постали перед людством. У соціальній доктрині Православної церкви "За життя світу" зауважується: "Ми живемо в занепадому світі, устрій якого викривлений, затемнений, поневолений смертю й гріхом, пригноблений насильством і несправедливістю" [8]. Серед характерних рис, які вказують на означений стан світу, виділяються секуляризація, сцієнтизм, індивідуалізм, екологічна криза, глобалізація, порушення прав людини, голод, насилля, несправедливість, військові конфлікти, релігійний фундаменталізм, проблеми біженців та мігрантів тощо. Як бачимо із перелічених проблем, Патріарх чітко проводить лінію цілісного сприйняття буття в усіх його формах. Зокрема, в промові перед студентами Києво-Могилянської академії з нагоди присвоєння Патріарху Варфоломію I звання почесного доктора академії, він зауважує: "Коріння екологічної кризи є духовним та моральним, і воно вписано в серце кожної людської істоти. Протягом останніх століть ця криза дедалі посилювалася через численні розділення, породжені людськими пристрастями, такими як корисливість, жадоба, себелюбство, дух хижачства, і такими їхніми наслідками на планеті, як зміна клімату, що відтепер серйозно загрожує природному довкіллю, нашому спільному "дому". Розрив зв'язку, що єднає людину з природою, є відхиленням від належного використання Божого творіння" [7]. Означена позиція продиктована антропоцентризмом його богослов'я. Різні за своїм змістом проблеми об'єднуються ним в єдину мережу проблем,

оскільки центральною фігурою щодо їхнього вирішення є людина. І усвідомлення глибини масштабу означених викликів спонукає його нагадувати людству, що воно "покликано діяти та реагувати спільно, працюючи як єдине ціле для нашої спільної присутності та майбутнього. Ніхто – ні нація, ні релігія, ні наука та технології, ні церква чи релігія не зможуть самотужки вирішити поточні проблеми" [2].

Отже, можливо вперше в історії людства, перед масштабом загроз, які постали перед ним, людство потребує згуртованості. Патріарх наголошує: "Ми потрібні один одному, нам потрібна загальна мобілізація, спільні зусилля, спільні цілі" [2]. Справедливо зауважує Анна Лапутько: "Міжрелігійна толерантність та екологічна свідомість – ось складові свідомості сучасної людини, які Патріарх Варфоломій I намагається виховати у сучасних християн" [5]. Людина призивається ним змінити себе у ставленні до світу природи та у ставленні до іншого.

Однією з характерних рис новітньої людини, на яку звертає увагу Патріарх, є **солідарність**. 2013 рік Патріарх оголошує "роком всезагальної солідарності". На його переконання "продовження економічної та соціальної кризи вказує на відсутність солідарності" [2]. Солідарність постає рисою, яка здатна створити передумови не лише для мирного співіснування людей, але в цілому для виживання людства. "Нашою метою було звернути увагу людей на бідність та нерівність, які існують у світі" [2], оскільки покликання Церкви протидіяти несправедливості та силам, які спрямовані проти людини.

Здатність сприймати людство як єдине, цілісне творіння Бога, сформувало у Патріарха Варфоломія чітку екуменічну позицію та прагнення знаходити зерна істини в різних конфесіях та культурах. Він зауважує на тому, що "без концепції свободи Лютера" людство не мало б Європейської хартії свободи віросповідань, тому так важлива для нас Реформація і, водночас, не погоджується з Гантінгтоном у тому, що православне та західне християнство є абсолютно чужими культурами [2]. На переконання Патріарха Варфоломія I, релігія не може бути основою розбіжностей. Релігія покликана привести людину до Бога, базуючись на її свободі. **Свобода** – одна з важливих рис образу та подоби Бога в людині. У поєднанні з відповідальністю вона є найбільшим скарбом, який людина має від Бога. Свобода – основа людської особистості [1, с. 46]. Саме тому значне місце в соціальному служінні Константинопольського Патріархату посідає міжконфесійний діалог. Коли релігії відстоюють цінність свободи, братерства, солідарності, вони формують у людині, кожна у свій спосіб, здатність усвідомлювати та цінувати іншого, і це має важливе антропологічне значення. Оскільки "з любові та бажання ділитися духовними багатствами своєї традиції з усіма, хто шукає лику Христового, Православна церква щиро прагне єдності з усіма християнами" [8].

У промові перед студентами "Кієво-Могилянської академії" Патріарх наголошує на тому, що *"Церква змагається за те, щоб зробити відчутнішим на землі мир з неба". Справжній мир здобувається не силою зброї, а лише любов'ю, яка "не шукає свого" (1 Кор. 13:5). Єлей віри має слугувати загоєнню давніх виразок, а не розпалюванню нових вогнищ ненависті"* [7].

В цілому антропологія Патріарха Варфоломія походить із його власної, досвідної християнської позиції, яка, базуючись на вченні Церкви, Святих Отців та постановвах Соборів, апелює до людського серця. Щоб змінився світ, необхідна зміна в серці людини. Можемо стверджувати, що означене розуміння є суголосним православ'ю в цілому. Зокрема, Серафим Саровський навчав спасатись самим, і тоді навколо тебе спасуться тисячі. Але, на від-

міну від класичної православної антропології, яка найбільшою мірою виражена, як зауважено в монографії "Людина в християнській антропології ХХ–ХХІ століття" [4, с. 60–80], антропологією ісихазму, Патріарх Варфоломій намагається вивести людство із сфери містичного, особистісного пізнання Бога до рівня соціального служіння, в якому любов до Бога буде виражена любов'ю до ближнього та до творіння божого в практичній реальності та в суспільній свідомості, що є найважливішим фактором його вчення – сформувати такий стан суспільної православної свідомості, який знайде свій вираз у сучасному соціумі з абсолютно конкретною метою, побудовою суспільства мира та солідарності.

Отже, можна стверджувати, що в антропології Патріарха Варфоломія есхатологічні очікування майбутнього пришествя Царства Божого трансформуються в діяльну позицію побудови суспільства миру на основі любові. Означена позиція є суголосною, певною мірою, богослов'ю сучасного папи Римського Франциска, оскільки в його богослов'ї "знаходимо спробу поєднання теологічної трансцендентності та антропологічної іманентності (Бога наблизити до людини, а людину підняти до Бога) задля вирішення глибоких проблем секуляризованого суспільства через створення теологічних підстав для екзистенційного, морального і гуманітарного розвитку націй" [4, с. 132].

Означені підходи є міцним фундаментом міжрелігійного діалогу. Усвідомлення невичерпної глибини сутності Бога, спонукає Патріарха Варфоломія до діалогу з усіма релігіями, оскільки усі народи є дітьми Бога і забуття цього є "найгіршою формою підкорення дияволу" [1, с. 5]. Патріарх наголошує на тому, що "Міжрелігійний діалог не означає відмову від власної віри, а швидше зміну уявлення про іншого чи ставлення до нього. Відкритість до іншого не загрожує нашій ідентичності. Навпаки, вона поглиблює і збагачує її. Тому міжрелігійний діалог може допомогти зцілити і розв'язати упередження, сприяючи взаєморозумінню спільнот та мирному розв'язанню конфліктів. Упередження та дискримінація інших походять від хибного уявлення про релігію, пов'язаного з невіглаством, ізоляцією та зосередженістю на собі. Ось чому лише шляхом цілеспрямованого та відкритого діалогу можна прогнати усі страхи і підозри щодо наших братів і сестер. Діалог є центральним для миру у світі, але тільки в душі взаємної довіри та поваги. Як було справедливо сказано: "На шляху до миру немає автоматизму. Мир є більше обов'язком, ніж даністю. Він вимагає боротьби і жертв, наполегливості і терпіння, діалогу і солідарності. Немає сумніву в тому, що релігії можуть сильно сприяти миру у світі. Справжня віра розширює світогляд, вивільняє сили любові і розриває пута стерильного егоцентризму. Ось чому не є помилкою – очікувати від релігії більшого, однак є великою помилкою очікувати менше, ніж релігія може і повинна нам дати" [7].

Прикладом практичного втілення означеної позиції є продовження формування нових стосунків між Святим Престолом та Константинопольським Патріархатом, закладеним папою Павлом VI та Патріархом Афінагором. Політика примирення базується на розумінні спільного коріння та історії двох Церков та євангельському прикладі апостолів Андрія та Петра, "які разом повірили в Нього (в Ісуса Христа. – Т. В. Гаврилюк), послідували за ним і, в кінцевому підсумку, розділили Його долю на хресті" [2].

Отже, антропологія Патріарха Варфоломія є виявом його чіткої екуменічної позиції. Характерними рисами сучасного православного вірянина постають: **служіння, єдність, згуртованість, солідарність, відкритість, діалог, свобода, любов**. Патріарх формує

новий вимір суспільної православної свідомості, яка, в сутності своїй спрямована до вирішення проблем сучасного суспільства, може бути взірцем для суспільної свідомості інших народів та культур, оскільки у Христі "усі одно" (Ів. 17:21). Він наголошує: "Цінний досвід людства полягає у тому, що ми можемо протистояти глобальним викликам нашого часу лише разом. Ніхто – жодна нація, держава, релігія, культура і науковий прогрес – не спроможний вирішити наявні проблеми самостійно. Ми потребуємо одне одного; ми потребуємо спільної мобілізації, спільних зусиль, спільних цілей, спільного духу. Нинішня пандемія рішуче нагадує нам про природу наших обмежень та можливостей, і понад усе – про нашу взаємозалежність. Тому ми розцінюємо сучасні складні кризи як можливості для виявлення солідарності, для діалогу та співпраці, відкритості та довіри. Існують різноманітні шляхи до нашого майбутнього, однак має бути спільний шлях, яким увесь світ йтиме солідарно. Як написано у Псалмах: "О, як же добре і як приємно, коли брати [і сестри] живуть у згоді!" (Пс. 133:1). Єдність – це благословення від Бога і кінцевий пункт призначення для нас, "Божого роду" (Діян. 17:29)" [7].

Список використаних джерел

1. Chrysavgis John. Bartholomew: Apostle and Visionary. Greek Orthodox Archdiocese of America. 2016. 340 p.
2. Patriarch Bartholomew. The Role of the Churches in Today's Europe. URL: https://www.coleurope.eu/sites/default/files/uploads/event/speech_patriarch_bartholomeus.pdf
3. Οικουμενικός Πατριάρχης για τα Σεπτεμβριανά: "Είμαστε εδώ, φυλάσσουμε Θερμοπύλες" URL: <https://www.kathimerini.gr/society/561490111/oikoumenikos-patriarchis-gia-ta-septemvriana-eimaste-edo-fylassoyme-thermopyles/>
4. Гаврилюк Т.В. Людина в християнській антропології XX–XXI століття : монографія. Київ : ТОВ "НВП "Інтерсервіс", 2013. 334 с.
5. Лапутко Анна. Джерела доктрини про гідність людини у соціальному вченні Патріарха Варфоломія. *PHILOSOPHICAL SCIENCES*. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/1198588.pdf>
6. Патриарх Варфоломей. Приобщение к таинству. Православие в современном мире. Москва : Эксмо, 2008. 322 с.
7. Промова Його Всесвятості Патріарха Варфоломія на урочистому прийнятті. URL: <https://www.pomisna.info/uk/vsi-novyny/promova-jogo-vsesvyatosti-vselenskogo-patriarha-varfolomiya-na-urochystomu-pryjnyatti/>

T. V. Havryliuk, d-r филос. наук, проф.

Национальная академия статистики, учета и аудита, Киев, Украина

АНТРОПОЛОГИЯ ВСЕЛЕНСКОГО ПАТРИАРХА ВАФОЛОМЕЯ I: ОТ "Я" К "МЫ"

Выявлено направление трансформаций антропологических представлений в богословии Вселенского Патриарха Варфоломея I. Исходя из центральной антропологической парадигмы православия, ключевой идеей которой является обожение человека путем внутреннего духовного совершенствования к высшему состоянию любви, Патриарх предлагает формирование нового типа современного православного человека, ключевым фактором которого будет достижение состояния любви путем осознания органического единства созданного Богом универсума. Ключевыми категориями новой антропологии возникают вопросы единства, диалога, экологического сознания, миротворчества и т. д. на почве рационального обоснования необходимости решения глубинных проблем современности. Следовательно, в антропологии наблюдается поворот от личностного пути спасения к "всеправославному", то есть формирование современного типа православной личности, которая преодолевает пределы собственного эгоцентризма, фундаментализма и т. д. через осознание органической ее причастности к миру в целом, ее активной жизненной позиции в решении экологических и социальных проблем, ее открытости к другому на основании любви.

Ключевые слова: Патриарх Варфоломей I, антропология, спасение, экология, экологическое сознание, диалог, любовь.

Tetiana Havryliuk, Doctor of Philosophical Sciences, Prof.

National academy of statistics, accounting and auditing (NASAA), Kyiv, Ukraine

ANTHROPOLOGY OF THE ECUMENICAL I PATRIARCH: FROM "I" TO "WE"

Manifested the direction of transformation of anthropological ideas in the theology of the Ecumenical Patriarch Bartholomew I. Based on the central anthropological paradigm of Orthodoxy, the key idea of which is the deification of man through inner spiritual improvement to the highest state of love, the Patriarch proposes forming of new type of modern Orthodox person, who achieves the state of love by realizing the organic unity of the God-created universe. The key categories of the new anthropology are issues of unity, dialogue, environmental awareness, peacekeeping, etc. on the basis of a rational justification for the need to solve the deep problems of our time. Thus, in anthropology there is a turn from the personal path of salvation to "pan-Orthodox", ie the formation of a modern type of Orthodox personality that overcomes its own egocentrism, fundamentalism, etc. through awareness of its organic involvement in the world as a whole, its active life position in solving environmental and social problems, its openness to another based on love.

Keywords: Patriarch Bartholomew I, anthropology, salvation, ecology, ecological consciousness, dialogue, love.

8. Соціальна доктрина Православної церкви "За життя світу". URL: https://risu.ua/za-zhittya-svitu-na-shlyahu-do-socialnogo-etosu-pravoslavnoj-cerkvi_n103522

9. Черноморец Ю. Христианский консерватизм Патриарха Варфоломея и фундаментализм Патриарха Кирилла: существенные противоречия и угрозы для будущего. URL: https://risu.ua/ru/hristianskiy-konservatizm-patriarha-varfolomeya-i-fundamentalizm-patriarha-kirilla-sushchestvennyye-protivorechiya-i-ugrozy-dlya-budushchego_n44224

References

1. Chrysavgis John. Bartholomew: Apostle and Visionary. Greek Orthodox Archdiocese of America, 2016. 340 p.
2. Patriarch Bartholomew. The Role of the Churches in Today's Europe available at: https://www.coleurope.eu/sites/default/files/uploads/event/speech_patriarch_bartholomeus.pdf
3. Ikumenikos Patriarxis ya ta Septemvriana: "Imaste edo, filassume Thermopyles" (Ecumenical Patriarch for September: "We are here, we keep Thermopylae") available at: <https://www.kathimerini.gr/society/561490111/oikoumenikos-patriarchis-gia-ta-septemvriana-eimaste-edo-fylassoyme-thermopyles/>
4. Havryliuk T.V. Ludyna v xrystyanskiy antropologii XX–XXI stolittia (Man in Christian anthropology of the XX–XXI centuries). Monografia. Kyiv: Tov. "NVP "Interservis", 2013. 334 p.
5. Laputko Anna. Dchterela doktryny pro gidnist ludyny u socialnomu vchenni Patriarxa Barfolomia (Sources of the doctrine of human dignity in the social teachings of Patriarch Bartholomew). *PHILOSOPHICAL SCIENCES* available at: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/1198588.pdf>
6. Patriarx Barfolomei. Priobschenie k tainstvu. Pravoslavie v sovremennom mire (Participation in the sacrament. Orthodoxy in the modern world). Moskva: Ekspo, 2008. 322 p.
7. Promova Yogo Bsesviatosti Patriarxa Barfolomia na urochystomu pryiniatti. Available (Speech of His Holiness Patriarch Bartholomew at the solemn reception) at: <https://www.pomisna.info/uk/vsi-novyny/promova-jogo-vsesvyatosti-vselenskogo-patriarha-varfolomiya-na-urochystomu-pryjnyatti/>
8. Sozialna doktryna Pravoslavnoi Zerkvy "Za tchytia svitu" (Social doctrine of the Orthodox Church "For the life of the world") available at: https://risu.ua/za-zhittya-svitu-na-shlyahu-do-socialnogo-etosu-pravoslavnoj-cerkvi_n103522
9. Chornomorets Yu. Xrystyanskiy konserbatizm Patriarxa Barfolomea i fundamentalizm Patriarxa Kirilla available (Christian Conservatism of Patriarch Bartholomew and Fundamentalism of Patriarch Kirill: Significant Contradictions and Threats for the Future) at: https://risu.ua/ru/hristianskiy-konservatizm-patriarha-varfolomeya-i-fundamentalizm-patriarha-kirilla-sushchestvennyye-protivorechiya-i-ugrozy-dlya-budushchego_n44224

Надійшла до редколегії 27.08.21